

Teória tanca

1.4 METODIKA, METODOLÓGIA

(odvođené od základného gréckeho slova lógos – slovo)

- náuka o metódach vedeckého poznania a pretvárania sveta,
- súhrn postupov a spôsobov skúmania v určitej vede, oblasti činnosti,
- pedagogická náuka o spôsobe výučby v určitom predmete,⁵
- postup istej činnosti.⁶

1.4.1 METODIKA TANCA

sa zaoberá metódami výučby a prípravy v oblasti tanca a vysvetľuje ich. Obsahom metodiky tanca ako predmetu je *vysvetlenie, zdôvodnenie, skúmanie a porovnávanie postupov* pri vykonávaní pohybov v rôznych tanečných technikách a *odhaľovanie určitých zákonitostí tanečného pohybu*.

Metodika objasňuje:

1. **p r e č o ?** (cieľ a zmysel),
2. **č o ?** (konkrétna náplň výučby, učebné osnovy podľa ročníkov),
3. **a k o ?** (spôsob výučby, príprava).

1.5 TANEC

Existuje niekoľko definícií tanca. Jedna z nich hovorí, že *tanec je súhrn rytmických pohybov a gest, spravidla sprevádzaných hudbou alebo spevom, či rytmickými údermi*.⁷

Ďalšia definuje tanec ako *pohyb plynúci v určitom rytme, čase a priestore*. Nemôžeme však každý rytmický pohyb nazvať tancom (chôdza, pracovné pravidelné pohyby...). Jan Rey – autor knihy *Jak se dívat na tanec*⁸ uvádza definíciu tanca podľa E. J. Dalcroza: *tanec je umenie vyjadrovať pocity rytmickými pohybmi*. Táto definícia zužuje tanec na prejav s estetickým účinkom. **Tancom** teda môžeme nazvať **rôzne rytmické pohyby ľudského tela, ktoré splňajú určité estetické kritériá**.

Je mnoho spôsobov vyjadrovania sa pohybom. Napriek zanrovej i stylovej rozmanitosti má tanec vo všeobecnosti niekoľko spoločných znakov. Jedným z nich je spoločenská činnosť, v ktorej sa vyjadrujú pocity, myšlienky, nálady, emócie, túžby, zážitky a konania.

O histórii tanca sa dozvedáme z nástenných malieb ešte spred 10 000 rokov pred našim letopočtom (napr. severošpanielska jaskyňa Cogule – maľby tancujúceho muža a ženy z obdobia paleolitu). Okrem nálezov pravekých kresieb v Španielsku a vo Francúzsku, objavila výprava vedená *Henrim Lhotom* v roku 1956 na Sahare v *Tasíli-n-Ažžer* množstvo kresieb tancujúcich postáv.

Obr. č. 1 a 2: Prehistorické nástenné malby v Tasíli-n-Ažžer - detail z veľkej kresby bohyně s rohami.

⁵ Tamtiež, s. 284

⁶ Školský slovník cudzích slov, s. 354

⁷ Ilustrovaný encyklopedický slovník /pro - ž, s. 540

⁸ Rey, J. : Jak se dívat na tanec, s. 15

Obr. č. 2: Postava v kultickom tanci

Tieto tance sa podobali tancom domorodých kmeňov (roztrúsených po celom svete), ktoré sa tancujú aj v súčasnosti. Tanec bol už v praveku súčasťou života ľudí, odrazom ich každodenného života. Bol spojený so slovom a piesňou. Oslavovali ním narodenie, úspech z lovu, tancom zahánali i zlých duchov a démonov. Bol aj súčasťou *magických obradov*.

Pri slávnostiach a obradoch ľudia isté pohyby opakovali a postupne im dávali určitý zmysel. Týchto obradov a slávností sa zúčastňovali všetci členovia kmeňa a môžeme povedať, že tanec mal *kolektívny charakter*. Jednotlivé tanečné kroky začali používať na tie isté obrady a odovzdávali si ich z pokolenia na pokolenie. Hudobným sprievodom tanca bol spev, výkriky, tlieskanie, rôzne údery a zvuky. Rytmus zohrával veľmi dôležitú úlohu.

Časom sa živelnosť a kolektívny charakter tanca stráca. Tanec začína mať presnejšiu podobu a zúčastňujú sa ho iba niektorí členovia rodu a iného väčšieho spoločenstva. Pohyby v tanci sa postupne menili, zdokonaľovali a nadobúdali ustálenú formu.

S vývojom ľudskej spoločnosti strácal tanec *magický a náboženský charakter*. Výrazne sa začal odlišovať podľa spoločenských tried a dospel až k javiskovým formám. Vývoj prebiehal zhruba v troch prúdoch:

- o **tanec ľudový** (jeho hlavným rysom je spontánnosť i prirodzenosť a odlišný charakter podľa krajovej a inej príslušnosti),
- o **tanec spoločenský** (bol vytvorený dvorskou spoločnosťou a úzko spojený s etiketou a pravidlami spoločenského vystupovania, ma pevne stanovený jednoduchý sled prvkov, o ktorý sa staral odborník učiteľ tanca, časom používa aj prvky ľudových tancov),
- o **tanec scénický** (najstaršiu tradíciu má tanec zvaný akademický alebo klasický, ktorý prešiel tiež svojím vývojom. Patrí sem aj tanec moderný s rozmanitosťou tanečných techník a tanec súčasný).⁹

1.6 TANEČNÉ UMENIE

Umenie je *estetická forma spoločenského vedomia a tvorivej ľudskej činnosti, ktorá si osvojuje skutočnosť špecifickými umeleckými prostriedkami, odráža skutočnosť v umeleckých obrazoch*.¹⁰

S predmetom a formou odrazu skutočnosti v umení teda súvisí aj jej špecifická funkcia – uspokojovanie estetických potrieb ľudí vytváraním umeleckých diel, ktoré vzbudzujú v človeku rôzne emócie, čím obohacujú duchovne. Umenie má však aj poznávací a výchovný význam.

Každé z druhov umení má svoj špecifický spôsob reprodukcie skutočnosti. V divadle je to prostredníctvom zobrazovania a dramatických konfliktov živými ľuďmi - hercami, spevákmi, tanečníkmi.

Umelec - tvorca pretvára v koncentrovanej podobe určité, ním vybrané skutočnosti a pretavuje ich vlastnými umeleckými prostriedkami a snaží sa vŕtiť diváka do takto vytvoreného sveta estetických zážitkov. To napríklad balet, opera, opereta, činohra i muzikál umeleckým stvárnením.

⁹ Ilustrovaný encyklopedický slovník /pro - ž, s. 540

¹⁰ Filozofický slovník s. 481

štylizáciou spôsobu konania a vývoja konfliktov a podobne. Len umelecké prostriedky stvárňovania sú rozdielne.¹¹

Tanečné umenie je súhrnné označenie pre druh javiskového umenia, v ktorom sa umelecké obrazy vytvárajú prostriedkami *tanca a pantomímy*. Tanečné umenie spolu s umením hudobným a činoherným je súčasťou **umenia múzického**.

Jednotlivé druhy tanečného umenia sa postupne, najmä pod vplyvom dejinných udalostí i prostredia, v ktorom vznikali, diferencovali a kryštalizovali. V antickom Grécku sa stal tanec súčasťou divadelných produkcií, v starovekom Ríme obľubovali pantomímu. V Európe sa v stredoveku rozvíjal najmä ľudový tanec, ktorý mal vplyv na ďalší vývoj tanečného umenia. Zo slávnostných renesančných predstavení sa postupne vytvárala forma divadelného umenia – balet. Kým sa však budeme venovať podrobnejšie fenoménu zvanému balet, povieme si niečo o *štýle a žánroch a tanca*.

1.7 ŠTÝL

(z latinčiny, znamená sloh)

- príznačný spôsob predvedenia umeleckého diela, charakteristický pre určitého umelca, školu, smer, obdobie,
- spôsob vyjadrovania, prejavu.¹²

Aj v tanci môžeme hovoriť o štýle. Posudzovať štýl tanca môžeme z viacerých hľadísk. Môže to byť podľa:

- doby, v ktorej vznikol,
- miesta, regiónu,
- autorského rukopisu,
- výrazových prostriedkov,
- obsahu a formy,
- umeleckého smeru,
- školy atď.

Štýlové rozdiely vidíme v tancoch jednotlivých období, území, národov i škôl. Aj v technike klasického tanca nachádzame rôzne štýly podľa toho, ako sa technika klasického tanca v danej krajine vyvíjala, prípadne ktorou školou bola ovplyvnená. Hovoríme napríklad o ruskej, francúzskej, talianskej, či dánskej škole a podobne. Tieto školy vychádzajú v podstate z rovnakého základu, ale majú svoje špecifiká.

1.8 ŽÁNER

(z francúzskeho genre, znamená druh, typ)

Keď hovoríme o žánri v tanci, máme na mysli rozdelenie tanečných diel a druhov tanca do skupín podľa určitých znakov - obsahu, formy, princípov, spôsobu predvedenia a pod.¹³ Môžeme povedať, že žáner v tanci znamená *typ, druh tanečného prejavu, ktorý má svoju špecifickú techniku, určitý a presný spôsob vyjadrovania sa pohybom*. V minulosti sa rôzne žánre tanca označovali ako napr.: mechanický - ukázkový, pantomimický - dejový, ale aj čistý tanec, pantomíma. Na začiatku 20. storočia sa objavuje pomenovanie tanca aj ako absolútny, programový, dejový, duetový a pod.

1.9 PANTOMÍMA

Svoje miesto v procese vývoja tanca a baletu zohrala už spomínaná **pantomíma**. Je to určitý druh pohybovo-hereckého umenia, v ktorom je dej vyjadrovaný bez slov, výhradne mimickými prostriedkami, spravidla s hudobným sprievodom, ale môže byť aj bez neho.¹⁴ Je to *umenie mimiky tváre, rôznych gest, pohybov rúk a špecifického pohybu celého tela*. Jedna z charakteristík hovorí o pantomíme ako o *umení skratky, štylizácie a zveličenia (nadsadenia)*.

Pantomíma čerpá inšpiráciu z každodenného života, vyjadruje sa v skratke a spojením s tancom vzniká **baletná pantomíma**. Jej úlohou v baletu je spojiť tanečné variácie do epizód a objasniť dejovú zápletku. Okrem baletnej pantomímy poznáme **pantomímu klasickú** i **klaunovskú**. Mim

¹¹ Rebling, E.: *Abeceda baletu*, s. 13

¹² *Ilustrovaný encyklopedický slovník /pro - ž, s. 439*

¹³ *Ilustrovaný encyklopedický slovník /pro - ž, s. 947*

¹⁴ *Tamtiež, s. 804*

musí mať zvládnutý celý rad pohybových princípov, zručností, techník a štýlových variácií.

Z histórie sú známi mímovia ako *Pyladés*, *Battylus*, *Mnester*, *Theodora*. Zakladateľom *modernej pantomímy*, ako jedného z divadelných žánrov, bol slávny mím epochy francúzskeho romantizmu **Jean-Gaspard Deburau** (*31. 7. 1776 - †17. 6. 1846), známy aj ako *Baptist*. Pôsobil takmer štyridsať rokov v parížskom divadle Funambules (U povrazolezcov), kde predstavoval vždy postavu *Pierota*. Vypracoval sa na najdokonalejšieho míma v Európe a stal sa predchodcom i vzorom všetkých mímov. Ovplyvnil *rozvoj mimických výrazových prostriedkov*, ale aj *spôsoby gestikulácie a pohybovej obratnosti*.

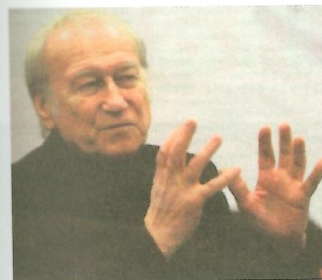

Obr. č. 3: Jean Gaspard Deburau v litografii A. Bouqueta

V 20. storočí sa preslávil postavou lyrického klauna *Bipa* Francúz **Marcel Marceau**, ktorý v 70. rokoch založil v Paríži Medzinárodnú školu pantomímy.

Ďalej to boli Rus *Leonid Jengibarov*, Česi *Ladislav Fialka*, *Boris Hybner*, *Bolek Polívka* a ďalší.

Obr. č. 4: Marcel Maceau

Na Slovensku sa stal *zakladateľom pantomímy* mím, pedagóg, choreograf, režisér i výtvarník **Milan Sládek** (*23. 2. 1938 v Streženiciach). Herectvo študoval na Divadelnej fakulte VŠMU v Bratislave, potom pôsobil v Štúdiu Divadla 34 E. F. Buriana v Prahe. V roku 1960 debutoval s úspešným predstavením „*Hrča*“, v ktorom predstavil postavu *Kefky*, podľa ktorého pomenoval v roku 1974 v Kolíne nad Rýnom svoje **Divadlo Kefka**.

V rokoch 1962 až 1965 pôsobil aj v SND. Preslávil sa i vo svete ako mím, pedagóg a autor mnohých choreografií. V rokoch 1987 až 1992 vyučoval pantomímu na Folkwang Hochschule v Essene. V roku 1992 založil organizáciu Divadlo Aréna a v roku 1996 založil Medzinárodný inštitút pohybového divadla Aréna so stálym pantomimickým súborom, ktorý bol jediným takýmto súborom v Európe. S ním naštudoval 7 celovečerných inscenácií a zároveň usporiadal aj 7 ročníkov medzinárodného divadelného festivalu *Kaukliar*. M. Sládek bol od roku 1997 až 2002 riaditeľom Divadla Aréna.

Výrazný vplyv na M. Sládeka mal nielen príbeh a spôsob hrania francúzskeho míma *J. G. Deburaua*, ale jeho práca bola ovplyvnená i baletom, operou, ale aj tradičným japonským divadlom *kabuki* a moderným japonským tancom *buto*.

Za svoju prácu získal niekoľko medzinárodných ocenení a v roku 1998 mu bola udelená cena ministra kultúry za dlhoročnú reprezentáciu a propagáciu slovenskej kultúry a umenia. Jedným z jeho posledných predstavení je „*Pantalón a Kolombína*“, ktoré naštudoval vo Viedni v roku 2006 v medzinárodnej koprodukcii aj so slovenskými predstaviteľmi (ako rekonštrukciu hudobno-pohybovej frašky W. A. Mozarta).

Svoju sedemdesiatku oslávil v marci 2008 v Bratislave, kde uviedol v SND „*Nové sólopantomímy*“. Inšpiráciou pre ďalšie dielo sa mu stal svetoznámy výtvarný umelec, ktorý pochádzal zo Slovenska – Andy

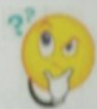
Varhol. Dielo bolo uvedené pod názvom „Andy, Andy“ 23. 10. 2011 na Novej scéne v Bratislave. Hudbu k nemu napísal Jozef Vlk.

Obr. č. 5: Milan Sládek a jeho kniha „Umenie okamihu“

Obr. č. 6: Sládek v postave Kefky

Kontrolné úlohy:

1. Definuj pojmy *teória*, *metóda*, *metodika*, *didaktika*.
2. Vysvetli, čo rozumieme pod pojmom *tanec*.
3. Vysvetli, čo označujeme termínom *tanečné umenie*.
4. Vysvetli pojmy *štýl* a *žáner*.
5. Vysvetli, čo je *pantomíma* a akú úlohu zohráva v baletе.
6. Uveď meno známeho slovenského míma a meno postavy, ktorou sa preslávil.

1.10 DEJOVÝ TANEC A BEZDEJOVÝ TANEC

Už v druhej polovici 18. storočia vznikali tance s konkrétnym dejom, tzv. *tanečné drámy*. Vyznačujú sa náročnejším a vyšším stupňom tanečnej štylizácie. Termínom **dejový tanec** označujeme taký tanec, ktorý zobrazuje nejaký príbeh, dej, či *dramatickú akciu v skratke*. Spravidla sa v ňom zachováva dejová štruktúra – *expozícia, zápleтка, kríza a rozuzlenie*. Počet účinkujúcich postáv je obmedzený, dejová línia musí byť jasná, zrozumiteľná a jednoduchá. Tanečný pohyb vychádza z obsahu, vedie ho myšlienka, dej, situácia. Na zreteli treba mať však aj prostredie, historické, sociálne a iné súvislosti, ktoré formu pohybu podmieňujú.

Pri vytváraní pohybu sa v dejových tanečných kompozíciách uplatňuje často asymetrické riešenie choreografickej kresby, čím získava táto tanečná kompozícia na dramatickosti. Pre upokojenie dramatickej situácie sa naopak používa skôr symetrické riešenie pohybovej kresby. Podľa J. G. Noverra je dejový tanec nástroj, ktorý má vyjadriť a objasniť myšlienky, uložené v hudbe.¹⁵

Bezdejevý, absolútny, čistý tanec – to je označenie tanca, ktorý nemá dej, ale tanečník sa snaží vyjadriť pohybom hudbu, rytmus, emócie vyvolané hudbou, hľadá nové línie, pohybové väzby, priestorové obrazce.

V starších baletných inscenáciách sa vyskytovali tance, ktoré dej neposúvali dopredu, ale slúžili k prezentácii sólistov a demonštrovaniu ich techniky. Takýmto tanečným vsuvkám sa hovorí *divertissement*.

Propagátorom tzv. čistého tanca bol známy choreograf *George Balanchine*, ktorý si pre svoje choreografie vyberal také hudobné skladby, ktoré pôvodne neboli určené pre pohybové stvárnenie.

1.11 FORMY INTERPRETÁCIE TANCA

Sólo – znamená vystúpenie jedného umelca. V dráme hovoríme takejto interpretácii *monológ*, v opere *ária* a v baletе *variácia*. *Variácie* môžu interpretovať nielen hlavní predstavitelia baletu, ale aj iní sólisti. Delia sa

¹⁵ Noverre, J. G.: *Listy o tanci a baletе* – List č. 8, s. 85

na mužské a ženské. Toto delenie nie je formálne, ale vychádza z fyzických možností a charakteru interpretácie žien a mužov. Napr. v rámci *pas de deux* je prvá pánska variácia, aby si balerína mohla vydýchnuť.

Ženské variácie môžu byť „*par terre*“ - po zemi (bez skokov), sú pomalšieho charakteru a môžeme ich označiť ako *adagiové* (pomalé). Ich základ tvoria pózy, obraty, rotácia a rôzne väzobné prvky. Druhý typ tvoria variácie rýchlejšieho charakteru, tzv. *allegrové* (rýchle), základom ktorých sú skoky, rotácia i väzobné prvky. Prvé sú v pomalšom tempe so širokými a ladnými pohybmi vo forme adagia i s rôznymi *tours* na mieste a z miesta. Skokové variácie môžu byť kombináciou skokov, *tours* i prvkov z techniky *sur les pointes* a sú v rýchlejšom tempe.

Mužské variácie sú v prevažnej miere skokové a sú zamerané najmä na veľké skoky, skoky obohatené o rôzne údery (*batteries*) a rotáciu na zemi (*à terre*) i vo vzduchu (*en l'air*).

Tanec dvoch tanečníkov nazývame *duet*. Môžeme ho rozdeliť na **3 formy**:

- *tanec dvoch tanečníkov rovnakého pohlavia* (tancujú *unisono* – rovnako),
- *tanec ženy a muža – párový tanec* (témy lásky, nenávisti, radosti...),
- *tanec dvoch tanečníkov*, pričom ich tanec je vyššou formou dueta (*tanec – dialóg*) a každý z nich interpretuje svoju tému, nesúcu myšlienku, pocity. Tieto témy môžu stáť proti sebe, byť jednotné alebo jedna z nich víťazí, dominuje, či zaniká.

Klasický tanec pozná inú formu usporiadania a pomenovania tanca dvoch tanečníkov. Je ním **pas de deux**, ktoré má svoju štruktúru a presné pravidlá. Tradičné klasické *pas de deux* pozostáva z:

- *entrée* (príchod tancujúceho páru – táto časť nemusí byť),
- *adagia* (*duet*),
- *mužskej variácie*,
- *ženskej variácie*,
- *cody* (záver).

Adagio je duet, kde melódiu tanca predstavuje balerína a partner ju sprevádza, pomáha jej v promenádach (*tours lents*) a zdvíhaných figúrach tak, aby tvorili harmonický celok. Existujú však aj iné možnosti, napríklad melódiu predstavuje partner alebo melódia prechádza z jedného na druhého. Záleží to od konkrétneho obsahu *pas de deux*, hudobnej formy i umenia choreografa.

Coda je postavená z krátkych najvirtuóznejších tanečných prvkov ženy i muža tak, aby nakoniec ukončili *pas de deux* spolu. Je vyvrcholením celého *pas de deux*. *Pas de deux* veľkých choreografov romantizmu sú dodnes merítkom technickej zdatnosti tanečných umelcov, preto sú povinnými číslami interpretačných baletných súťaží.

V starých baletoch bolo *pas de deux* završením predstavenia, pričom slúžilo najmä na predvedenie technického majstrovstva oboch sólistov a ich manieri. Neskôr sa tento spôsob interpretácie *pas de deux* začal meniť tak, aby slúžilo tiež k rozvinutiu deja a malo hlbší zmysel.

Aby partnerská práca v *pas de deux* bola umením a nie akrobatickým cvičením je potrebné, aby partner dobre poznal všetky osobitosti, zvláštnosti, technické možnosti a individuálny prejav v tanci svojej partnerky – amplitúdu skoku, schopnosť balansu na špičkách v ťažkých pózach, tempo rotácie, rytmus a dynamiku tanca. Iba tak bude ich tanec harmonickým celkom, duet v pravom zmysle slova.

Po osvojení si čisto tanečnej štruktúry *pas de deux* je možné pristúpiť k interpretácii *duetov*, rozvíjajúcich dejovú líniu baletu, t. j. k *dejovému tancu*. Napr. v „Giselle“ 1. dejstvo – tanečná scéna Giselle a Alberta, v „Labuťom jazere“ 3. dejstvo – *pas de deux* Odílie a Zigrída atď.

Tanečný duet (podobne ako *pas de deux*) existoval už v 18.-19. storočí, keď sa tvorbou baletov zaoberali výrazné osobnosti tohto umenia – *Dauberval, Didelot, Perrot, Bournonville, Petipa*. Nutné je však povedať, že tanečný duet i *pas de deux* prešli istými zmenami a vývojom v dramaturgickej výstavbe, tanečnej technike i tanečnej interpretácii. Napriek tomu isté zákonitosti postupu, zmyslu a výrazovosti pretrvali dodnes.

v klasickom baletе hovoríme o **pas de trois**, ktoré môže byť vytvorené v štyroch variantoch a má tiež svoju štruktúru:

- a) 3 ženy,
- b) 3 muži,
- c) 2 ženy a 1 muž,
- d) 2 muži a 1 žena.

Príklady: 1. tancujú dve ženy a jeden muž:

- *adagio*,
- *prvá ženská variácia*,
- *mužská variácia*,
- *druhá ženská variácia*,
- *coda*.

2. tancujú tri osoby rovnakého pohlavia:

- *entrée*,
- *1. variácia*,
- *2. variácia*,
- *3. variácia*,
- *coda*.

Tancovať môžu aj unisono jednu variáciu všetci traja, napr. Labutie jazero – 2. dejstvo - tanec veľkých labutí. Tieto tance majú zväčša charakter divertissement.

Možnosti tvorby tancov pre štyroch tanečníkov sú veľké. *Kvartet* alebo klasické **pas de quatre** môže byť dejové alebo bezdejové (forma divertissement) a postavené pre:

- a) 4 ženy,
- b) 4 mužov,
- c) 2 ženy a 2 mužov,
- d) 3 ženy a 1 muža,
- e) 3 mužov a 1 ženu.

Forma klasického **pas de quatre** pozostáva z:

- *adagia*,
- *variácií* (v rozličných kombináciách tancujúcich),
- *cody*.

– tanec malých labutí alebo v Raymonde 3. dejstvo – variácie pre štyroch mužov a pod.

Obr. č. 7 a 8: Pas de deux a Pas de trois z Labutieho jazera

Obr. č. 9: Pas de quatre

Obr. č. 10: Pas de quatre z Labutieho jazera

Kontrolné úlohy:

1. Vysvetli rozdiel medzi *dejovým* a *bezdejovým* tancom.
2. Uveď, aké *formy interpretácie* tanca poznáš.
3. Vysvetli rozdiel medzi *duetom* a *pas de deux*.
4. Uveď časti *pas de deux*.
5. Vysvetli, čo je *pas de quatre*, aké má časti a príklad, v ktorom baletе sa vyskytuje.